

Dr. Frashër DEMAJ

QËNDRIMI I KONSUJVE ANGLEZ NË PRIZREN DHE SHKODËR NDAJ LIDHJES SHQIPTARE TË PRIZRENIT

Vitet 70 të shek. XIX shënojnë një periudhë të ndryshimeve të mëdha në konfiguracionin politik, ushtarak e strategjik dhe balancën e forcave në Evropë. Gjermania pas bashkimit të saj e kishte vënë në pikëpyetje forcën dominuese koloniale të Britanisë së Madhe dhe Francës. Edhe Rusia shfrytëzonte çdo mundësi për të realizuar politikën koloniale dhe për të qenë fuqi e pakontestueshme në politikën e saj të jashtme. Austro-Hungaria nga ana e saj rivalizonte me Fuqitë tjera, sidomos për Ballkanin. Kurse Italia e cila së voni kishte realizuar bashkimin kombëtar gjithnjë e më tepër përpiqej të jetë faktor vendimmarrës në politikën e shteteve të cilat përbënin grupin e Fuqive të Mëdha.

Diplomacia britanike në Ballkan ishte mjaft aktive në gjysmën e dytë të shekullit XIX. Intensiteti i këtyre angazhimeve shtohet edhe më shumë me fillimin e Krizës Lindore të vitit 1875. Më përfundimin e luftës ruso-turke u nënshkrua Traktati i Shën Stefanit që përbënte një marrëveshje paqeje në mes të Perandorisë Ruse dhe Perandorisë Osmane. Sipas këtij traktati rreth 80% të territoreve të Perandorisë Osmane në Ballkan i merreshin asaj nga zotërimi. Rusia duke u druajtur nga reagimi i Fuqive tjera u tregua mjaft "e kujdesshme".

Qeveria ruse fuqizoi aleatët e vet Bullgarinë, Serbinë dhe Malin e Zi dhe përmes tyre pretendonte të realizojë objektivat e veta. Fryma pansllaviste e politikës ruse shqetësoi në skajshmëri shtetet tjera evropiane që ishin Fuqi të kohës. Kundërshtimin më të rreptë ndaj marrëveshjes ruso-osmane e patën Britania dhe Austro-Hungaria të cilat u shqetësuan së tepërmi nga rritja e shpejt e ndikimit të Rusisë në Gadishullin Ballkanik nëpërmjet Bullgarisë së Madhe. Për këtë arsye me këmbënguljen e tyre u vendos që kushtet e përcaktuara në Traktatin e Shën Stefanit të rishikohen nga një Kongres i posaçëm i Fuqive të Mëdha i cili sipas vendimit që u mor më vonë do të mbledhej në Berlin më 13 qershor 1878.¹

Forca e diplomacisë britanike në Ballkan u bë vendimtare në sajë të reagimit të Sekretarit të Jashtëm Britanik, Lordit Salisbury,² ndaj propozimeve që përmbante Traktati i Shën Stefanit. Shqetësimet e jashtëzakonshme të Britanisë vinin pikërisht nga fuqizimi i politikës ruse në Ballkan dhe Evropë sepse për diplomacinë britanike ishte më tepër me interes ta mbanin gjallë një Perandori Osmane si një shtet të dobët dhe të pafuqishëm, lehtë të manipulueshëm se sa ti hapej rrugë fuqizimit të Perandorisë Ruse dhe aleatëve të saj.

Megjithatë politika e jashtme britanike ishte e ndarë në dysh. Përderisa ish-kryeministri liberal, Gladstone³ përkrahte bullgarët dhe serbët, të cilët i mbronin Rusia, kryeministri konservator Disraeli⁴ shpalli interesin kryesor të Britanisë - Perandorinë Osmane.⁵

1 *Historia e Popullit Shqiptar II*, Tiranë, 2002, f. 149.

2 Emri i tij i plotë është Robert Arthur Talbot Gasconye-Sesil 3rd Marques of Salisbury U lind më 3 shkurt 1830 dhe vdiq më 22 gusht 1903. Ishte tri here kryeministër i Britanisë së Madhe nga viti 1885-1886, 1886-1892 dhe 1895-1902. Gjithashtu u zgjodh katër here Sekretar i Jashtëm i Britanisë së Madhe.

3 William Gladstone lindi më 29 dhjetor 1809 dhe vdiq më 19 maj 1898. ishte një burrë shteti që vinte nga Partia Liberale. Gladstone ishte katër here kryeministër i Britanisë së Madhe (1868-74, 1880-85, 1886 dhe 1892-94).

4 Benjamin Disraeli lindi më 21 dhjetor 1804 dhe vdiq më 19 prill 1881. ishte një burrshteti i shquar, udhëheqës i partisë konservatore. Ai sherbeu në qeverinë britanike për tri dekada. Dy here ishte kryeministër i Britanisë së Madhe.

5 Noel Malcolm, *Diplomacia Britanike dhe Lidhja e Prizrenit 1878-1880*, "Lidhja

Konservatorët përkrahës të politikës së Dizraelit kundërshtojnë me ngulm idenë për përkrahjen e Rusisë dhe aleatëve të saj. Madje një pjesë e shtypit anglez sidomos shtypi katolik ua përkujton vazhdimisht lexuesve të vet krimet që rusët kishin bërë në Poloni. Kundërshtimet ndaj politikës ruse u forcuan edhe më tepër pas lajmeve për dëbimet dhe vrasjet masive të myslimanëve nga rusët, serbët dhe bullgarët, në disa pjesë të Ballkanit duke përfshirë këtu edhe vrasjet dhe dëbimet masive të shqiptarëve nga Sanxhaku i Nishit. Në anën e Gladstone-it kishte po ashtu kishte të tillë që mendonin se përkrahja e regjimit otoman ishte realpolitikë e rrejshme dhe se një politikë më realiste kërkonte krijimin e shteteve të reja nacionale.³ Sipas tyre krijimi i shteteve të reja nacionale do të prodhonte stabilitet në këtë pjesë të trazuar të Evropës dhe gjithashtu me krijimin e shteteve të reja në territorin që mbahej i pushtuar nga Perandoria Osmane do të dobësohej edhe kjo e fundit.

Debatet e tilla politike në qarqet britanike qofshin ato qeveritare apo opozitare nuk e trajtonin me seriozitetin e duhur çështjen shqiptare. Shumica prej tyre në mënyrë të gabuar e lidhnin fatin e shqiptarëve me atë të Perandorisë duke u mbështetur në elementin fetar ku shumica e shqiptarëve ishin të besimit islam.

Gladstonianët flisnin vazhdimisht mbi të drejtat kombëtare të të "krishterëve" në Ballkan dhe ndonëse kishin njohuri mbi ekzistimin e shqiptarëve katolikë dhe ortodoksë, shqiptarët përgjithësisht konsideroheshin popullsi myslimane dhe sa herë që përmendeshin "arnautët" ata shpesh asocoheshin me forcat osmane që ndërmermnin masa represive kundër të krishterëve.⁶

Rol shumë të rëndësishëm në krijimin e opinionit dhe marrjen e vendimeve nga qeveria britanike kishin përfaqësitë konsullore dhe instanca tjera diplomatike të akredituara në terren. Një rol shumë domethënës në periudhën në mes viteve 1878-1881 në krijimin

Shqiptare e Prizrenit dhe vendi i saj në histori", Prishtinë, 2008, f. 42.

6 Po aty, f. 43.

e opinionit politik për shqiptarët patën Konsullata britanike në Prizren dhe në Shkodër. Ndër konsujt më aktiv në Prizren nga të gjitha përfaqësitë diplomatike të Fuqive të Mëdha njihej britaniku Seint Gjon (St. John). Ai arriti në Prizren në vjeshtën e vitit 1879. Seint Gjon kishte për mision hulumtues pozitën e të krishterëve në Prizren dhe më gjerë. Mirëpo në fakt detyra e tij ishte që ti dërgonte informacione qeverisë së tij për ngjarjet në terren.

Pas arritjes në Prizren ende pa i njohur mirë shqiptarët, pa i analizuar kërkesat e tyre, pa dashur që të analizojë në esencë Lidhjen Shqiptare të Prizrenit, Seint Gjon e vlerëson Lidhjen si një organizatë myslimane, armiqësore dhe të rrezikshme. Ai i raportonte Lordit Salisbury se “arritja ime ka shkaktuar kënaqësinë më të madhe në mesin e bashkësisë së krishterë, që në Prizren numëron afro 5000”, dhe se “popullsia myslimane, që numëron afro 25,000... më shikon si spiun”; kurse duke komentuar faktin se i tërë pushteti tani qëndronte në duart e Lidhjes, ai vë në pah se “Zotëria juaj do të shohë se në çmasë të plotë varet tani fati i popullsisë së krishterë dhe ruajtja e sigurisë publike jo nga autoritetet e emëruara nga Porta... por nga një grup fanatikësh të paligje”⁷.

Mirëpo Seint Gjon në vazhdimësinë e raporteve bie në kundërshtim me veten e tij. Përderisa në fillim e konsideronte Lidhjen si organizatë myslimane dhe të krijuar nga vet Porta e Lartë, pra si vegël të saj, më vonë ai i dërgon një raport ministrisë së punëve të jashtme të Britanisë në të cilin thuhej se “propaganda italiane përmes misionarëve të vet po zhvillon bisedime me krerët e Lidhjes duke pretenduar që ti bind ata që Lidhja të kërkojë të shndërronte territorin e vet në protektorat italian”⁸. Sipas këtij pohimi na del se përfaqësues të Lidhjes bënë negociata me misionar të qeverisë italiane. Atëherë nëse Lidhja ishte organizatë myslimane si mund të hynte në bisedime apo të pretendonte të hynte nën protektoratin e

7 Po aty. f. 44.

8Skender Rizaj, *Dokumente angleze mbi Lidhjen Shqiptare të Prizrenit dhe fillimin e copëtimit të Ballkanit (1877-1885)* vëll. 2, Prishtinë, 1993, f. 266-70.

Italisë së krishterë. Gjithashtu ai në një shkresë të datës 3 nëntor 1879, dërguar ambasadorit britanik në Stamboll Henry Layard theksonte; "koloneli Osman bej, guvernatori i ngarkuar më ka kërkuar disa herë që të mos dal nga shtëpia derisa të largohet Lidhja Shqiptare nga Prizreni". Mirëpo Seint Gjon e konsideron këtë alarm për rrezik të Osman Pashës si të rremë.⁹ Nga ky raport shihet se ai nuk ndjehej fare i rrezikuar nga eksponentë të Lidhjes Shqiptare. Në fakt ky ishte një tregues i qartë se Lidhja nuk ishte "organizatë myslimane, armiqësore dhe e rrezikshme" siç ishte shprehur me herët St Gjon por ishte një organizatë kombëtare e formuar për ta çliruar vendin e vet nga pushtuesit osman. Më vonë nga kontaktet e konsullit anglez me konsullin rus Jastrebov shihet qartë se Seint Gjoni ishte mjaft i ndikuar nga propaganda sllave në krijimin e opinionit të tij për shqiptarët dhe çështjen e tyre.

Ai krijoi një miqësi shumë të ngushtë me kolegun e tij rus dhe i tërë interpretimi i çështjes shqiptare nga ana e tij ishte i ngjyrosur nga paragjykimet dhe qëllimet e caktuara të Jastrobovit. Kështu, më 1880, në bazë të informacionit që i kishte ofruar Jastrebov, Seint Gjon theksonte se rajoni i Prizrenit i takonte Serbisë, si historikisht, ashtu dhe etnikisht; argumenti i tij ishte se gjysma e shqiptarëve në Kosovë, në të vërtetë nuk ishin shqiptarë të vërtetë, por vetëm sllavë të shqiptarizuar dhe pohonte se "dialekti shqip përdorej vetëm nga fiset që banonin malet në perëndim të Prizrenit"¹⁰. Këto pohime të Seint Gjoni të pabazuara dhe të pa argumentuara por të frymëzuara nga propaganda pansllaviste e përfaqësuar nga diplomatët rus nuk i pranuan si të vërteta as zyrtarët më të lartë përfaqësues të diplomacisë britanike. Kështu pikëpamjet e tij u hodhën poshtë nga diplomati më i lartë britanik, Lordi Edmond Ficomoris (Fitzmaurice)¹¹, i cili vinte

9 Prof. dr. Ramiz Abdyli, *Lidhja Shqiptare e Prizrenit në burimet angleze*, Libri II, Prishtinë, 2004, f. 70.

10 Noel Malcolm, vep. e cit. f. 45.

11 Emri i tij i plotë është Eduard George Petty Fitzmaurice, 1st Baron. Fitzmaurice u lind më 19 qershor 1846 dhe vdiq më 21 qershor 1935. Ishte politikan i njohur i

në pah se raportet e Seint Gjonit “për vetë atë ishin të dyshimta”. Ficmorisit, informacionet për rajonin i vinin nga Kostandin Kristoforidhi, i cili kishte një rrëfim krejtësisht tjetër fare.¹²

Në vazhdimësinë e raporteve të tij Seint Gjon më 12 qershor 1880 shkruante “... personi i quajtur Haxhi Ymer efendiu është duke ushtruar influencë të madhe në Prizren. Ky njeri tani është bërë një “diktator” duke marrë pjesë aktive në punët publike, politike dhe gjyqësore. Mytesarifi i cili sa për sy e faqe e përfaqëson qeverinë është mënjeluar krejtësisht. Policia i merr udhëzimet nga ai, funksionarët e mëdhenj u shkarkuan pa arsye dhe pa paralajmërim. Ithtarët e tij e kanë bërë atë si prijatar ekzekutiv për mbajtjen e qetësisë, administrimit dhe drejtësisë...”¹³. Nga ky raport i konsullit Gjon shihet qartë se Porta e kishte humbur autoritetin dhe se pushtet legjitim shqiptarët kishin filluar ta konsideronin pushtetin e vendosur nga Lidhja Shqiptare e Prizrenit

Seint Gjon në njoftimin e tij të datës 21 qershor 1880 dërguar ambasadorit të Britanisë së Madhe në Stamboll George Goschen¹⁴ e informonte atë lidhur me disa nga emrat e shqiptarëve të Prizrenit, anëtar të Lidhjes. Në këtë njoftim ai thotë: “personat e mposhtëm janë anëtarët kryesor në Prizren të së ashtuquajturës “Lidhja Shqiptare”¹⁵. Në fund konsulli St. Gjon duke iu referuar vlerësimeve të pushtetit osman thotë: “në arsyetimin zyrtar thuhet se të gjithë janë njerëz të këqij, vrasës, hajdutë dhe shumë fanatikë”¹⁶. Prandaj Seint Gjon pa analizuar veprimtarinë e drejtuesve të lartë dhe lokal

liberalëve britanik

12 Noel Malcolm, vep. e cit., f. 45.

13 Skender Rizaj, *Lidhja Shqiptare e Prizrenit në dokumente angleze*, Prishtinë, 1978, f. 19.

14 George Goschen, 1st Viscount u lind më 10 gusht 1931 dhe vdiq më 7 shkurt 1907. Ishte biznesmen dhe burrshtetas i njohur britanik.. Shih Oxford Dictionary of National Biography, botuar për here të pare vitin 2004.

15 Më gjerësisht shih Ramiz Abdyli, vep. e cit.

16 Po aty.

të Lidhjes Shqiptare nuk heq dorë nga vlerësimet e tij se Lidhja kishte karakter islamik e jo kombëtar. Por vet fakti se raportet e tij ishin të pa besuara për vet qeverinë britanike flet për influencën dhe njëanshmërinë e njoftimeve të tij dërguar ministrisë së jashtme britanike dhe instancave tjera diplomatike. Në këtë mënyrë Seint Gjon i influencuar nga bartësit e politikës pansllaviste pa dashur të bëjë përpjekje të krijojë opinionin real për rrethanat e përgjithshme dhe situatën në terren vihet hapur në përkrahje të këtyre interesave realizimi i të cilave qoftë edhe pjesërisht dëmtonte rëndë çështjen shqiptare. Megjithatë konsulli Seint Gjon nuk kishte ndonjë ndikim të theksuar në bërjen e politikës së jashtme të Britanisë së Madhe.

Edhe Shkodra ishte një nga qytetet më të rëndësishme të Shqipërisë, prandaj Fuqitë e Mëdha kishin akredituar përfaqësuesit e vet diplomatik për të marrë njoftime të drejtpërdrejta mbi zhvillimin e ngjarjeve sidomos në trekëndëshin në mes Perandorisë Osmane, shqiptarëve dhe Malit të Zi. Në këtë kuadër edhe qeveria britanike kishte përfaqësuesin e saj në Shkodër. Diplomati britanik Kirbi Grin (Kirby Green), sikur edhe konsuj dhe diplomatë tjerë vinin në Shqipëri pa ndonjë njohje të thellë dhe përplot paragjykime për popullin shqiptar, sidomos kur i identifikonin ata mbi baza fetare e ndonjëherë edhe si turq-osman. Këto paragjykime vëreheshin qartë edhe në krijimin e opinionit dhe në njoftimet dërguar qeverive të tyre. Rasti i konsullit Grin ishte, në një mënyrë, i ngjashëm me atë të St. Gjonit. Edhe ai sikur ishte nën ndikimin e tepruar të një pjesëtari tjetër të trupit konsular. Por, ndryshe nga St. Gjon, Kirbi Grin kishte një ndikim të vërtetë në bërjen e politikës: ishte ai që bindi Qeverinë Britanike për të miratuar dhënien e Ulqinit Malit të Zi.¹⁷

Shoqërimi dhe takimet e shpeshta në mes të trupit konsullor të Fuqive të Mëdha të akredituara në qytetet shqiptare kishte një rol me ndikim në krijimin e opinioneve dhe dërgimin e raporteve diplomatike nga terreni. Një ndikim reciprok dhe mjaft të dukshëm

¹⁷ Noel Malcolm, vep. e cit., f. 45.

kishin në mes tyre edhe konsulli i përgjithshëm i Austro-Hungarisë Ritter von Lippich dhe Kirbi Grin. Von Lippich ishte një sloven i italianizuar nga Gorica që kishte qëndruar në rajon për mbi një dekadë dhe kishte shërbyer si konsull në Vilajetin e Kosovës. Kështu që konsulli austriak ishte një njohës shumë i mirë jo vetëm i rrethanave të përgjithshme dhe raportit të forcave në terren por ai njihte shumë mirë edhe popullsinë shqiptare, besimin, tolerancën fetare në mes tyre dhe pretendimet e tyre për të krijuar shtetin autonom dhe të pavarur. Andaj Ritter von Lippich duke qenë kaq i përgatitur kishte arritur që në të shumtën e rasteve të jetë edhe imponues. Kështu Kirbi Grin pajtohej me të pothuajse në çdo gjë dhe u bë, në të vërtetë, një mbështetës aktiv i politikës austriake në rajon. Përkrahja e tillë nuk ishte krejtësisht jashtë linjës së diplomacisë së përgjithshme britanike në këtë periudhë dhe mu pas Kongresit të Berlinit.¹⁸ Realisht diplomacia britanike dhe ajo austro-hungareze pavarësisht se kishin dallime të theksuara në politikën e tyre të jashtme, megjithatë që të dyja ishin mjaftë të brengosura dhe nuk pajtoheshin me rritjen e ndikimit politik e ushtarak të Rusisë dhe aleatëve të saj në Ballkan.

Vjena kishte krijuar qëndrimin e vet për rajonin e sidomos kur bëhej fjalë për tokat shqiptare. Ky qëndrim ishte në përputhje të plotë me interesat e saj afatgjata. Qeveria e Vjenës druhej nga ambiciet italiane për aneksimin e Shqipërisë dhe mendonin se çfarëdo lëvizje drejt bashkimit të shqiptarëve do të mund të çonte drejt kërkesës për ndonjë lloj protektorati italian. Si protektor e shqiptarëve katolikë, Austria nuk e pëlqente gjithashtu as idenë për një Shqipëri të bashkuar, nga që katolikët do të ishin minoritet në të. Prandaj, politika e preferuar ishte që të viheshin në pah dallimet midis shqiptarëve myslimanë dhe atyre katolikë dhe që të punohej gradualisht drejt krijimit të ndarë të një njësie veriore territoriale të shqiptarëve katolikë.¹⁹

18 Po aty f. 46.

19 Po aty.

Sipas vlerësimeve të konsujve të Fuqive të Mëdha religjioni i shqiptarëve të ndarë kryesisht në tri fe ku dominonte feja islame ishte një ndër faktorët e rëndësishëm që jepte mundësi për të krijuar paragjykime për Lidhjen Shqiptare të Prizrenit dhe për të vlerësuar përpjekjet e shqiptarëve si ngjarje të parëndësishme të momentit të nxitur nga Perandoria Osmane në prag të mbajtjes së Kongresit të Berlinit. Këtij paragjykimi i kanë ndihmuar me ose pa vetëdije edhe individ të caktuar shqiptarë të cilët nga mosdija ose nga të qenurit proturk kanë menduar se shqiptarët mund të jenë të mbrojtur dhe të sigurt vetëm si pjesë e Perandorisë Osmane. Mirëpo ky mendim politik nuk ka qenë shumë i përhapur ndër shqiptarë prandaj nuk mund të konsiderohet si faktor vendimtar që ka ndikuar që shqiptarët të identifikohen si mbrojtës të Perandorisë Osmane sepse faktet nga terreni, krerët e bashkuar Lidhjes (mysliman, katolik dhe ortodoks) dhe plot argumente tjera flasin të kundërtën.

Në këtë kuadër edhe Kirbi Grin shpeshherë duket të ketë qenë në lajthitje. Ai konsideronte se shqiptarët e vetëm që kishin ndonjë prirje serioze autonomiste ishin romano-katolikët; se Lidhja e Prizrenit ishte esencialisht organizatë myslimane; se Lidhja nuk ishte në gjendje të ushtronte çfarëdo bashkëpunimi me katolikët; prandaj, Lidhja ishte diç më shumë se një vegël e qeverisë otomane, që kishte lindur vetëm sa për të penguar lëshimin e territorit që kërkohej nga Traktati i Berlinit.²⁰ Megjithatë edhe Kirbi Grin duket të jetë kontradiktor sepse në një shkresë të tij të datës 1 dhjetor 1878 dërguar ambasadorit anglez në Stamboll Henry Layard thotë: "...krerët malësor si mysliman edhe katolikë në një mbledhje publike kanë përtërirë "besën" dhe kanë marrë përsipër të kundërshtojnë me çdo çmim çfarëdo lëshimi të tokave, kurse mbledhja e Lidhjes Shqiptare që e ka qendrën tani në Prizren, ka kërkuar me shkrim raporte të vazhdueshme për gjithçka që bëhet këtu si dhe që të mbahet

plotësisht në dijeni për të gjitha lëvizjet ushtarake.²¹ Kirbi Grin dhe Saint Gjon ndonjëherë e mbështesnin njëri tjetrin duke mos kursyer lëvdatat dhe punën e palodhshme që bënin për interesat e Britanisë së Madhe. Kështu në një raport që Grin i dërgonte Ministrit të Punëve të Jashtme Salisbury më 20 mars 1880 theksonte se Saint Gjon është njeriu i duhur, ai meriton përgëzime sepse mban një post shumë me interes në një vend të rëndësishëm siç është Prizreni dhe është i aftë të formojë qëndrim të drejtë për gjendjen atje dhe është plotësisht neutral pa asnjë ndikim.²²

Kirbi Grin me këmbëngulje vazhdonte të ushqente mendimin e tij se nuk kishte dimension “nacional” në aktivitetet dhe ambiciet e Lidhjes. Më 30 shtator 1878, ai raportonte: “Vetëm sa jam i prirë t’i japë rëndësi Lidhjes si një organizatë lokalitetesh nën ndikimin e drejtpërdrejtë të koncesioneve të bëra nga Traktati i Malit të Zi dhe jo si diçka që mishëron çfarëdo trupi të fuqishëm për tërë Shqipërinë”²³. Këtë mendim të Kirbi Grin rastësisht e hodhi poshtë dhe e kundërshtoi kolegu i tij Konsulli Blant (Blunt) i Larisës në një raport të shkruar në të njëjtën ditë. Në këtë raport thuhej se shumë ushtarë shqiptarë që kishin dezertuar për t’iu bashkuar Lidhjes ishin toskë nga Epiri.²⁴ Pra konsulli Blunt në këtë rast kur thotë ishin toskë nga Epiri ai nënkupton se ata ishin shqiptarë të krishterë-Orthodoks. Ky raport jep edhe një sqarim të rëndësishëm që demanton idenë se vetëm shqiptarët katolik në veri ishin të interesuar për tu shkëputur nga Perandoria Osmane.

Gjithashtu, në letrën që konsulli Grin i dërgonte ministrit të Punëve të Jashtme lordit Salisbury më 25 mars 1880 në mes tjerash thuhej;” ... në Shqipërinë e Veriut është ngritur një shqetësim i madh

21 Ramiz Abdyli, *Lidhja*, Libri II, f. 49.

22 Ramiz Abdyli, *Lidhja Shqiptare e Prizrenit në burimet angleze*, Libri I, Prishtinë, 2004, f. 42.

23 Noel Malcolm, vep. e cit., f. 47.

24 Skender Rizaj, *Dokumente angleze mbi Lidhjen Shqiptare të Prizrenit dhe filimin e copëtimit të Ballkanit...* vep. e cit., f. 254-245.

dhe janë mbajtur mbledhje nga anëtarët e fiseve myslimane e të krishtera të cilët edhe një herë janë zotuar solemnisht që tu bëjnë qëndresë përparimeve malazeze..."²⁵. Pra sipas këtij raporti të tij shqiptarët pavarësisht besimit fetarë po përgatiteshin për të mbrojtur tokat e tyre nga invazioni malazez.

Megjithëkëtë, vazhdoi të trajtonte bashkëpunimin midis myslimanëve dhe të krishterëve si një anomali duke vazhduar edhe më tej të mendonte dhe pohonte se vetëm katolikët do të mund të ishin për vetëqeverisje të plotë.

Duke parë zhvillimin e ngjarjeve në vazhdimësi, unitetin e theksuar të shqiptarëve dhe pretendimet e tyre për ta hequr qafe zgjedhën osmane, Kirbi Grin në prill të vitit 1880, shkruante: "Për momentin muhamedanët dhe katolikët e kësaj province pa dyshim po punojnë së bashku..."²⁶. Një javë më vonë, Kirbi Grin theksonte: "entuziazmi që ekziston në masë të jashtëzakonshme në mesin e shqiptarëve romano-katolikë nuk ka ardhur vetëm nga vendosmëria për të penguar çfarëdo rënie të territorit të tyre në duart e sllavit, por edhe nga bindja e fshehtë se po lind një rast i favorshëm për të hequr qafet zgjedhen turke..."²⁷

Konsulli Kirbi Grin hyri në analet e diplomacisë britanike si njeri i zgjuar, me sens diplomatik dhe shumë bashkëpunues me përfaqësuesit tjerë të trupit konsullor.

Ai bëri emër në historinë diplomatike sidomos kur bëhet fjalë për territore shqiptare në veri dhe për dorëzimin e qytetit dhe të rajonit bregdetar të Ulqinit. Konsulli Grin ishte ai që e bindi qeverinë britanike për të pranuar që Ulqini ti dorëzohej Malit të Zi. Në një shkresë të tij drejtuar Londrës, më 29 maj 1880, ai deklaronte: "e kam diskutuar në tërësi me z. Lippich, konsullin e përgjithshëm austriak, çështjen e dhënies së territorit Malit të Zi, në përfundim të

25 Ramiz Abdyli, Lidhja..., Libri I, f. 48.

26 Kirbi Grin Salisberit, 18 prill 1880. Shih Bejtulla Destani, , *Albania & Kosovo: Political and Ethnic Boundaries, 1867-1946*, Londër, 1999, f. 122.

27 Po aty, f. 128.

Liqenit të Shkodrës, në vend të territorit të definuar në Konventë... Në asnjë pikë unë dhe Lippich nuk kemi pasur mendim tjetër²⁸. Nga ky raport vërehet qartë se nuk kishte divergjenca të shprehura në mes përfaqësuesve anglez dhe atyre austriak sa i takon qëndrimeve të tyre të përgjithshme ndaj Lidhjes dhe çështjes shqiptare përgjithësisht. Kirbi Grin në leterdergesat e tij e arsyetonte qëndrimin e vet dhe përshkruante në hollësi përparësitë e planit të tij kundruall dy dispozitave të Traktatit të Berlinit, për lëshimin e Gucisë dhe të Plavës dhe të ashtuquajturit “korti-kompromis” të prillit 1880, sipas të cilit do të lëshoheshin rajonet e shqiptarëve katolikë të Hotit, Grudës dhe Kelmendit.

Grin e kundërshtonte me forcë planin e Kortit sepse sipas tij realizimi i këtij plani e dobësonte në masë të konsiderueshme elementin katolik dhe përfundimisht fundoste shpresat për një krahinë autonome në Veri të Shqipërisë.

Është më rëndësie jetike që fiset romano-katolike të mbeten të paprekura, derisa rrudhja e kufirit deri buzë lumit Buna dhe humbja e një qyteti të vogël detar, do të ishte më parë përparësi se sa ndryshe²⁹ mendonte Kirbi Grin.

Nga idetë e Kirbi Grinit mund të vihet në përfundim se vet ai në këtë rast pretendonte të jetë një protektor i shqiptarëve katolik në veri të Shqipërisë mirëpo jo edhe i çështjes shqiptare si tërësi dhe si një problem që duhej trajtuar, ndihmuar dhe zgjidhur çështjen e tyre në përputhje me të drejtat e popujve.

Ai mendonte se një zgjidhje e mire do të ishte që rajoni i dominuar nga katolikë në Shqipërinë veriore të izolohej nga vilajetet e tjera shqiptare dhe të gëzonte trajtim të veçantë. Kjo pikëpamje e Kirbi Grin hasi në kundërshtim të prerë nga Ambasadori Special i Britanisë në Stamboll, Xhorxh Goshen, i cili protestoi tek Sekretari i Jashtëm, duke u ankuar se e tërë politika ndaj Shqipërisë Veriore

28 Skender Rizaj, *Dokumente angleze* (Kirbi Grin i shkruante Granvillit më 29 maj 1880) f. 299-300.

29 Noel Malcolm, vep. e cit., f. 49.

dhe asaj Jugore nuk ishte çështje për t'iu besuar një nëpunësi të ulët konsullor dhe duke paraqitur pikëpamjen e vet se një Shqipëri e bashkuar ishte tepër e preferuar.³⁰ Në këtë rast shihen dallime të theksuara në mes diplomatëve britanik sepse ambasadori Goshen nuk e ndanë çështjen shqiptare në çështje të veriut apo jugut dhe assesi nuk e mbështet idenë që të trajtohen dhe të ndihmohen vetëm shqiptarët romano-katolik siç i quante Kirbi Grin.

Goshen arsyetonte mendimin e tij duke u mbështetur në përvojën dhe njohuritë e tij në fushën politike dhe diplomatike. Ai e shikonte çështjen shqiptare si një problem të përgjithshëm që nuk mund të anashkalohej nga diplomacia e Fuqive të Mëdha. Të gjitha argumentet e tij ai i parashtoi në një letërdërgesë drejtuar Lordit Granville,³¹ më 26 korrik 1880. Në këtë letër ambasadori Goshen analizonte gjerë e gjatë situatën e përgjithshme dhe vinte në përfundim se janë dy elementë kryesore që duhet marrë për bazë: korrektësia apo drejtësia në një anë, dhe leverdia apo Realpolitika, në anën tjetër. Në anën e korrektësisë, ai vinte në pah se "lëvizja shqiptare është krejtësisht e natyrshme. Një racë po aq e lashtë dhe e veçantë kanë po aq të drejtë sa të gjithë popujt tjerë që i rrethojnë... ata me të drejtë pretendojnë të jenë të pavarur... Në ndërkohë, ata po shohin se atyre nuk po u bëhet trajtim i njëjtë. Kombësia e tyre po injorohet dhe territori i banuar me shqiptarë po u jepet në veri malazezëve, për të kënaqur Malin e Zi, protegjeun e Rusisë, kurse në jug Greqisë, protegjeut të Anglisë dhe Francës"³².

"Kombësia shqiptare", këmbëngulte ai "është një element që nuk duhet nënçmuar në çfarëdo kombinimesh të ardhshme politike". Për këtë arsye ambasadori Goshen thoshte se do ti kundërvihet çfarëdo mase parciale që do të mund të pengonte formimin e një krahine të

30 Po aty, f. 50.

31 Granville George Leveson Gower 2nd Earl Granville u lind më 11 maj 1815 dhe vdiq më 31 mars 1891. ishte tre herë sekretar i jashtëm britanik. Nga viti 1875 deri më 1880 ishte lider i Partisë Liberale të Britanisë së Madhe.

32 Po aty.

gjerë shqiptare". Sipas këtyre deklaratave të Goshenit vihet re se ai nuk kishte paragjykime për Lidhjen Shqiptare të Prizrenit por e konsideronte atë si një organizatë politike që i bashkonte shqiptarët rreth interesave të tyre. Lidhja pavarësisht se nga kush është nxitur apo është përkrahur megjithatë ajo ka marrë formën e një organizate që lufton për të drejtat e shqiptarëve vente në dukje ambasadori Goshen.

Pavarësisht mendimeve të konsullit Seint Gjon në Prizren dhe të Kirbi Grinit në Shkodër apo të përfaqësuesve tjerë diplomatik të Britanisë së Madhe në rajon, megjithatë vendimet përfundimtare do të merreshin në Londër. Marrja e vendimeve nga qeveria e Londres varej në masë të konsiderueshme edhe nga partitë dhe fraksionet politike që drejtonin qeverinë e Mbretërisë së Bashkuar dhe natyrisht në përputhje të plotë me interesat e politikës së jashtme britanike. Pra qëndrimet pro dhe kontra Lidhjes Shqiptare të Prizrenit nga ana e diplomatëve të akredituar të Britanisë së Madhe në rajon jepnin një ndihmesë të theksuar në marrjen e vendimeve por nuk ishin faktori kryesor.

Dr. Frashër DEMAJ

SUMMARY

THE POSITION OF ENGLISH CONSULS IN PRIZREN AND SHKODRA ON THE ALBANIAN LEAGUE OF PRIZREN

Intensity of the British diplomacy engagement increased after the Eastern Crisis in 1875. The Russian-Turkish War concluded with signing of the Saint Stephen Treaty, which basically presented the peace agreement between Russian Empire and the Ottoman Empire. Fiercest opposition on Russian-Ottoman Treaty presented Great Britain and Austria-Hungary.

Very important role on shaping the opinion and decision-making of the British Government in regard to issues, in this particular case Albanian issue, have had the consular representatives. Such role played British consulates in Prizren and Shkodra. One of most active consuls in Prizren was known as Saint John. He arrived in Prizren in autumn 1879. Saint John was on an investigative mission or fact finding on situation of Christians in Prizren and area. In fact, his assignment was to inform the British Government of developments on the ground.

Saint John describes the League as a "Muslim, hostile and dangerous organization". His opinion regarding the Albanian issue was clearly influenced by the Slavic propaganda.

British diplomat in Shkodra, Kirby Green had lots of prejudices for Albanian people. He seems to have rather been aberrant on that. Green considered that only Roman-Catholic Albanians had some kind of serious approach towards autonomy; and that the Albanian League of Prizren has been a Muslim organization.

Consul Kirby Green entered into the British diplomatic chronicles as an intelligent man with sense and talent for diplomacy, and very close working with colleges of the consular body. He became renowned name in the history of diplomacy, particularly in regard to the North Albanian territories and for the submission of coastal region of Ulqin. Consul Green had persuaded the British Government to land the proposal for submission of Ulqin to Montenegro.

Kirby Green considered that best solution was to isolate as designated zone, the North Albania's territory with predominantly Catholic population from the rest of Albanian Vilayets. The Green's position has been refuted vigorously from the Special British Ambassador in Istanbul, George Goshen, who sent a note of disapproval to the Foreign Affairs Secretary emphasising that politics towards North and South Albania is not a matter of a petty Consular employee. Goshen preferred rather "a United Albania". In this case, huge discrepancies in views between the British diplomats come into light, as Ambassador Goshen did not see a North – South distinction of Albanian issue, and openly opposed the idea of Kirby for aiding only favourably, as he used to refer Roman-Catholic Albanians.